

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje i Zelina)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Gradskog muzeja Bjelovar

Glavni i odgovorni urednik: Goran Jakovljević

Tehnički urednik: Željko Vukčević

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar), Miroslav Klemm (Varaždin), Smiljka Marčec (Čakovec), Rastko Pražić (Kutina) i Antun Stišćak (Koprivnica)

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasilo solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Gradski muzej Bjelovar

Za nakladnika: Božidar Gerić

Tisak: COLORPRINT Bjelovar

Broj 13 - ožujak 1990.

God. XIII.

Naklada: 900 komada

Naslovna stranica: Keltski novac iz Ribnjačke kraj Bjelovara, 1. st. pr.n.e.

A-990/97

Za vlast ne postoji zakon

Odmah po ulasku neprijateljskih, fašističkih snaga u zemlju i okupacije Jugoslavije dolazi do komadanja jugoslavenskog teritorija između fašističkih osvajača.¹ Pored vanjskog neprijatelja, u podjeli jugoslavenskog teritorija učestvuju i domaći neprijatelji, fašistički sluga.² Ubrzo dolazi do stvaranja i proglašenja kvislinskih tvorevina na jugoslavenskom prostoru.³ Na području Hrvatske, voljom crnog Musolinija i privolom "arijevaca svih arijevaca", strašnog Hitlera, dolazi do proglašenja takozvane Nezavisne države Hrvatske.⁴ Država koja je stvorena, koja nikada i od nikoga nije bila priznata osim onih u čijem je interesu, volji i privoli ostvareno njeno proglašenje, dobila je i svoju vladu u čijem se sastavu nalazio tim ustaških glavešina koji su imali neizmjereno mnogo "moralne snage i moći" da saslušaju riječi zapovijedi onih iznad i da se na najsvirepiji i najzvjerskiji način ponesu i obračunaju sa svima onima koji su njima "trebali biti podređeni". Narod nije prihvaćao ovu i ovakovu vlast jer je on nije sebi ni izabrao. Narod je trebalo pridobiti i "privoliti" na svoju stranu, a izbora za narod nije bilo: "ili milom ili silom". Za "dobre i poštene" građane endehazije slijedili su sitni ustupci, nagrade i unapređenja, a za "neposlušne" su određivana mučenja, nasilje, teror, zatvori i logori. Na području kvislinske Nezavisne države vrlo brzo dolazi do osnivanja većeg broja koncentracijskih logora. Po gradovima, mjestima i kotarevima dolazi do uspostave ustaških povjereništava, te produžene ruke Ustaškog Stana. U srcu Podravine, na području gdje je Hrvatska seljačka stranka imala najsnažniji i najizgrađeniji pozitivan politički utjecaj u narodu i s kojega dolaze, neka mi bude dozvoljeno da utvrdim, najplemenitiji predstavnici i HSS-ovski vođe⁵ nakon 1928. godine,⁶ u Koprivnici otvoren je i organiziran prvi ustaški koncentracijski logor na području tzv. NDH⁷ - i uspostavljeno namjesništvo za grad i kotar.⁸ Namjesništvo za grad i kotar Koprivnicu, postavljeno od strane

Ustaškog Stana odmah počinje obavljanje i izvršavanje postavljenog zadatka na "okupljanju" narodnih slojeva oko novoproglašene države i njene vlasti, a logor na Danici⁹ počinje se iz dana u dan puniti ljudstvom koje nije udovoljavalo prohtjevima vlastodržaca.¹⁰ O odnosu ustaških glavešina i ustaških vlasti prema narodu pisano je već mnogo i na mnogim mjestima, međutim još uvijek je ostalo mnogo materijala na osnovi kojega se može pisati o ovoj tematici i postupcima koji su primjenjivani i provođeni. U ovom radu ćemo objaviti osam inventiranih, pisanih dokumenata¹¹ iz kojih se može vidjeti samo jedan mali segment iz tog odnosa i postupaka ustaških vlasti prema građanima. Prije nego prijedemo na navođenje spomenutih dokumenata, kažimo još nešto. Kada govorimo o odnosu ustaških vlasti prema stanovništvu u cjelini trebamo razlikovati njihov odnos prema naprednim, revolucionarnim snagama, prema članovima KPJ i SKOJ-a i njihovim simpatizerima, odnos prema pravoslavnom življu, odnos prema Jevrejima i Romima, odnos prema pristalicama HSS-a i odnos prema katoličkom življu. I unutar ovako razgraničenog promatranja možemo još i dalje vršiti razgraničavanje u tim odnosima, ali ostavimo ovo kao zadatak koji će biti izvršen na nekom drugom mjestu. Kažimo samo na osnovi dosadašnjega proučavanja i rezultata istraživanja da odnos ustaških vlasti nije uvijek i na svakom mjestu, kao ni od strane pojedinih ustaških moćnika, bio jednak niti prema pravoslavnom niti prema katoličkom življu, kao niti prema ostalima. Dokumenti o kojima će ovdje biti riječi odnose se na postupanje i odnos Ustaškog Povjereništva za grad i kotar Koprivnicu prema uglednoj i viđenoj koprivničkoj obitelji.¹²

Pod inventarnim brojem 5072 nalazi se pisani dokument, koji je izdan od strane Ustaškog Povjereništva za grad i kotar Koprivnicu, a koji je potpisao svojeručno Herman,

ustaški povjerenik za grad i kotar Koprivnicu.¹³ Dopisom¹⁴ se Povjerenstvo obraća gospodinu Vladi Malančecu. U dopisu se navodi: *"Izvolite predati Vašu pisaću mašinu za potrebe ovog Ustaškog povjerenstva."*

Pod inventarnim brojem 5073 nalazi se Izjava koju je napisao dr. Vlado Malančec.¹⁵ Dr. Vlado Malančec uhapšen je od strane ustaša i sproveden u logor Danicu u travnju mjesecu 1941. godine, a Izjavu je morao dati, kako se to iz napisanog i vidi, radi dokazivanja porijekla.¹⁶ U izjavi dr. Vlado Malančec, odvjetnički perovođa, uz navedene osobne podatke kaže dalje: *"svjestan da bi neispravni podaci i prešućivanje poznatih mi podataka povukli za sobom kaznu zatvora od najmanje 3 mjeseca i gubitak prava na vršenje zvanja, izjavljujem prema svojem najboljem znanju i po savijesti, da među mojim precima nema osobe nearijskog porijekla"*. U drugom dijelu svoje Izjave dr. Vlado Malančec daje podatke za svoje roditelje i roditelje svojih roditelja.¹⁷ I na kraju Izjave dr. V. Malančec navodi slijedeće: *"O precima III koljena nemam podataka. Oženjen nisam"*.

Izjava¹⁸ dr. Mate Malančeca nalazi se pod inventarnim brojem 5074. Kao i prethodna, i ova se Izjava odnosi na dokazivanje porijekla i nacionalne i vjerske pripadnosti. Uz davanje svojih osobnih podataka i dr. M. Malančec navodi da je svjestan kakove konzekvence bi izazvalo davanje netočnih i neistinitih podataka te dalje kaže: *"izjavljujem prema svojem najboljem znanju i po savijesti, i pozivom na svoju službenu prisegu, da među mojim precima nema osoba nearijskog porijekla"*. Dr. M. Malančec navodi podatke za svoje roditelje dok za II i III koljeno, kako kaže, nisu mu poznati podaci. Navodeći osobne podatke svoje supruge dr. M. Malančec kaže da ni među njezinim precima nema nearijevskih pripadnika. Na kraju Izjave dr. M. Malančec navodi da je iz njihova zajedničkog braka poteklo troje djece.¹⁹

Pod inv. br. 5075 nalazi se Molba²⁰ dr. Malančec Mate, odvjetnika iz Koprivnice, za izručenje rekvirirane pisaće mašine, koja je upućena Glavnom Ustaškom Stanu u Zagrebu. U tekstu molbe dr. M. Malančec navodi da mu je 4. lipnja 1941. godine od strane Ustaškog

povjereništva u Koprivnici rekvirirana radna pisaća mašina, a o tome mu je izdata i pismena potvrda. Dr. M. Malančec dalje navodi da njegovo zvanje i obavljanje posla zahtijevaju pisaću mašinu, pa kako je ona njegovo vlasništvo uljudno moli visoki naslov da odredi Ustaškom povjereništvu u Koprivnici da mu mašinu vrati neoštećenu. Na kraju svoje molbe dr. M. Malančec piše: *"Izjavljujem, da sam vjere rkt., zavičajan u gradu Koprivnici, narodnosti hrvatske, a sin seljačkih roditelja, koji su također bili rkt. vjere, te su se u toj vjeri i rodili"*.

Pod inv. br. 5076 nalazi se dopis²¹ kojega je dr. Mati Malančecu uputilo Ustaško povjereništvo za grad i kotar Koprivnicu a odnosi se na povrat pisaćeg stroja vlasniku, koji je, kako u dopisu stoji, dužan pružiti vjerodostojan dokaz da je stroj samo njegovo vlasništvo. U drugom dijelu dopisa stoji: *"Upozoravate se na posljedice zbog navaćanja eventualnih neistinitih činjenica Ustaškim vlastima, koje će tim povodom poduzeti proti Vama odgovarajuće mjere. U koliko ne možete pružiti traženi dokaz, pisaći stroj će se zadržati za potrebe ovog ust. logora, jer nema vlasnika"*.

Pod inv. br. 5077 nalazi se dopis dr. Mate Malančeca Glavnom ustaškom stanu u Zagrebu kojime ga obavještava da nije primio nikakav odgovor na svoju molbu, koju je poslao također na ovaj naslov 24. srpnja 1941. godine, a u vezi svoje rekvirirane pisaće mašine. Dr. M. Malančec navodi i slijedeće: *"a i nepravedno je, da se meni Hrvat u rekvirirala pisaća mašina"*.

Pod inv. br. 5078 nalazi se dokumenat, koji je datiran sa 13. kolovoza 1941. godine, a u njemu je i dalje riječ o pisaćem stroju. U prvom dijelu dokumenta dr. Malančec²³ na adresu hrvatskog ustaškog logora Koprivnica upućuje slijedeći tekst: *"Na Vaš broj 1569/1941. odgovaram slijedeće: Pisaći stroj kojeg ste posudili od mene, bio je u mojem posjedu. Paragraf 323 obćeg građanskoga zakona, koji i za Vas vrijedi, glasi doslovno; "O posjedniku kakve stvari drži se po zakonu da ima tvrdi naslov vlasništva, on ne može dakle biti pozvan da pokaže naslov taj". Stoga nije umjestan Vaš poziv da dokažem vlasništvo. Ja sam Vam moj pisaći stroj bez ikakvih uvjeta posudio i Vi mi*

ga morate bez ikakvih uvjeta povratiti". U drugom dijelu teksta nalazi se odgovor Naslova gosp. dr. M. Malančecu. "Priopćuje Vam se da gornjim odgovorom²⁴ nijeste udovoljili zahtjevu Glavnog Ustaškog Stana o pružanju dokaza glede upitnog pisačkog stroja, jer se za ovaj slučaj iznimno traži pismeni dokaz za vlasništvo, t. j. narudžbenica, potvrda o kupu ili slični dokumenat, a ne advokatska smicalica pozivom na zak. propise. Napominje Vam se, da se u sličnim postupcima, obzirom na postojeće stanje i poredak, gornje ne može smatrati dovoljnim dokazom, pa se ujedno obaviješćujete, da se upitni pisaci stroj država za potrebe ovog ust. logora, jer se smatra da je bez vlasnika". U ime Logora²⁵ tekst je potpisao logornik Pižeta.²⁶

Pod inv. br. 5079 nalazi se molba²⁷ koju je napisao dr. Mato Malančec, odvjetnik iz Koprivnice, u svrhu izručenja rekvirirane pišaće mašine, a naslovio ju na Ministarstvo unutrašnjih poslova Nezavisne države Hrvatske u Zagrebu. U molbi dr. M. Malančec opisuje do u detalje svoj slučaj s rekviriranom mašinom i do sada uložnim naporima i postupcima da je povрати prvobitnom, i jedinom pravnom vlasniku.²⁸ Iznoseći sve pravne postupke i rješenja dr. M. Malančec se i ovdje poziva na svoju nacionalnu i vjersku pripadnost te kaže: "Nepravедно je, da se mene Hrvata, koji imadem u Koprivnici odvjetničku pisarnu već skoro 50 godina pod starije dane toliko šikanira, i prave mi se razne neprilike. Ustaško povjereništvo nije ni smjelo kao Hrvat, katoliku, koji se niasam nikada ogriješio o čast i interese hrvatskog naroda rekvirirati pišaću mašinu, već bi zato moralo imati specijalnu dozvolu od Glavnog Ustaškog Stana u Zagrebu". Pri kraju ove svoje molbe dr. M. Malančec piše: "Podnašam visokom ministarstvu ovu molbu, i molim, da izvoli Ustaškom logoru u Koprivnici naložiti, da mi rekviriranu pišaću mašinu marke "REMINGTON" povрати, i to u neoštećenom stanju".

Bilješke:

1. Nijemaca, Talijana, Bugara i Madara
2. Ustaše, Nedićevci, Balisti, Bjelogardejci
3. Na području Slovenije, Hrvatske, Srbije, Kosova i Metohije
4. Proglašeno je 10. travnja 1941. godine objavio Kvaternik

5. Mihovil Pavlek-Miškina, Tomo Gaži, Tomo Ciković, Franjo Gaži...

6. Nakon atentata u Narodnoj Skupštini i smrti Stjepana Radića

7. Logor na Danici kraj Koprivnice organiziran je oko 20. IV 1941.

8. Ustaško namjesništvo za grad i kotar Koprivnicu oformljeno je 1. V 1941. godine

9. Prva veća, zabilježena grupa ljudi, logoraša dopraćena je vlakom 28. travnja 1941. godine, iako su dovođenja ljudi u logor počela ranije

10. Bili su to najprije članovi KPJ i SKOJ-a

11. Fond MGK, Odjel za radnički pokret, NOB i soc. izgradnju

12. I Mato Malančec i njegov sin Vladimir bili su gradski odvjetnici, a Vladimir k tome i gradski otac, gradonačelnik

13. Na mjesto ustaškog povjerenika za grad i kotar Koprivnicu, kao i za zapovjednika logora Danice, došao je 1. VI 1941.

14. Napisano u Koprivnici, 4. VI 1941.

15. Napisano u Koprivnici, 14. lipnja 1941.

16. U tom trenutku dr. Vladimir Malančec nalazi se u ustaškom koncentracionom logoru na Danici

17. Svi su oni "čistog arijevskeg" porijekla, Hrvati katoličke vjeroispovijesti

18. Napisana u Koprivnici, 14. lipnja 1941.

19. Dr. Vlado Malančec, odvjetnički perovoda, Mira Malančec, udata Cekuš i ing. Fedor Malančec

20. Pisana u Koprivnici, 23. srpnja 1941.

21. Napisan u Koprivnici, 12. VIII 1941, pod brojem 1569/1941.

22. Iz ovoga bi mogli zaključiti da ustaške vlasti u Koprivnici nisu postupale ni vršile svoju službu u skladu sa vrhovnom vlasti, Ustaškim stanom

23. dr. Mato Malančec

24. Sama tvrdnja da je rečena stvar bila u privatnom posjedu nije dovoljan dokaz o vlasništvu nad predmetom

25. U ime zapovjedništva Ustaškog logora na Danici

26. Za upravnika logora došao nakon M. Nemeća i N. Hermana

27. Napisana u Koprivnici, 27. kolovoza 1941.

28. Dakle, u odvjetničku kancelariju dr. M. Malančeca

Izvori i literatura:

Dokumentii iz fundusa Muzeja grada Koprivnice:

Dok. inv. br. 5075; 5076; 5077; 5078; 5079; 5072; 5073; 5074.

Franjo Horvatić, Logoraši Danice, Podravski zbornik 75, Cakovec 1975, str. 43.

Antun Stišćak, Logoraši Danice, Podravski zbornik 84, Koprivnica 1984, str. 28.

Antun Stišćak, Logoraška pisma govore o istini jednog vremena, Muzejski vjesnik 9, Koprivnica 1986, str. 25.

Izjave i svjedočanstva preživjelih logoraša i članova porodica inventirani i pohranjeni u Muzeju grada Koprivnice, Odjel za radnički pokret, NOB i socijalističku izgradnju.